
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Antich Altafaja, Cristina; Rubio Garcia, Remedios, dir. Avaluació d'un programa d'acompanyament psicosocial a pares i mares divorciats amb menors al càrrec. 2017. 30 pag. (954 Grau en Psicologia)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/188685>

under the terms of the license

Universitat Autònoma de Barcelona

Avaluació d'un programa d'acompanyament psicosocial a pares i mares divorciats amb menors al càrrec

Treball de final de Grau

Cristina Antich Altafaja

NIU: 1358316

Tutor: Remedios Rubio

Contingut

RESUM.....	2
ABSTRACT.....	2
1. INTRODUCCIÓ.....	3
1.1. EL PROJECTE	4
1.2. AVALUACIÓ.....	4
2. METODOLOGIA.....	5
2.1. Criteris d'avaluació	5
2.2. Recollida d'informació.....	6
2.3. Mostra	6
3. RESULTATS.....	7
3.1. Objectius del taller consensuats amb les professionals.....	7
3.2. Confluència de les diferents fonts primàries	7
4. DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS:	15
4.1. Propostes de millora	16
4.2. Limitacions	17
5. AGRAÏMENTS.....	17
6. REFERÈNCIES	17
7. ANNEXOS.....	19
7.1. Objectius del guió entrevista als assistents al taller	19
7.2. Guió entrevista professionals.....	20
7.3. Guió entrevista als adolescents i menors.....	20
7.4. Guió entrevista electrònica	21
NOTA DE PREMSA	23
RESUM EXECUTIU.....	26

RESUM

Es preveu que entre el 40-50% dels nens i nenes viuran la separació dels seus pares així com les conseqüències a curt i llarg termini d'aquesta segons les previsions de M. Orgilés, J.P. Espada i J. Piñero, 2007. *Lexplico*, un programa d'acompanyament psicosocial a pares i mares divorciats amb menors al càrrec, iniciat per un equip interdisciplinari, neix com a resposta a la necessitat d'eliminar o disminuir el maltractament silenciats que pateixen els menors en situacions de separació conflictiva a partir de la reeducació i la conscienciació dels seus progenitors.

L'objectiu del treball és l'avaluació dels dos primers tallers duts a terme per *Lexplico*. Mitjançant entrevistes semiestructurades tant als beneficiaris indirectes, els menors, com a les professionals; entrevistes estructurades als beneficiaris directes, els progenitors, així com observació participativa i utilitzant el model participatiu com a marc d'avaluació s'han analitzat diferents aspectes com la pertinença o context del programa, la seva eficàcia, l'impacte que té en els participants i la participació d'aquests durant el taller.

A partir de l'anàlisi qualitatiu de la informació extreta es poden realitzar un seguit de conclusions orientades a millorar, a través de les propostes dels participants, de les organitzadores i de l'avaluadora, els diferents tallers i poder orientar les actuacions dins del programa.

PARAULES CLAU

programa acompanyament psicosocial, divorci, fills de pares i mares divorciats, avaluació

ABSTRACT

It is expected that between the 40-50% of the children will live the divorce of their parents and also the consequences of it at short and long term according to the study made by M. Orgilés, J.P. Espada and J. Piñero, 2007. *Lexplico*, a psychosocial support program for divorced parents with children in care, started by a multidisciplinary team, born as a response to the need to remove or decrease the muted abuse suffering by children in conflictive divorce using a reeducation and the awareness of their parents.

The purpose of this study is the evaluation of the first two seminars carried out by *Lexplico*. Through semi-structured interview both as indirect beneficiaries, the children, and the professionals; structured interview with direct beneficiaries, the parents, and the participant observation, and using the participant model as an evaluation framework, analyzed different aspects like the relevance or context of the program, its effectiveness, the impact to the participants and the participation of these during the seminar.

From the qualitative analysis of the extracted information it could make conclusions aimed at improving, through the participants, the professionals and the assessor suggestions, the different seminars and guide the actions within the program.

KEYWORDS

psychosocial support program, divorce, children of divorced parents, evaluation

Avaluació d'un programa d'acompanyament psicosocial a pares i mares divorciats amb menors al càrrec

1. INTRODUCCIÓ

S'estima que entre 4 i 5 nens i nenes de cada 10 viuran el divorci dels seus pares (M. Orgilés, J.P. Espada i J. Piñero, 2007). Aquest divorci no pot ser considerat com un fenomen aïllat i puntual sinó que és un procés de canvi que implica una transició cap a una altra organització familiar tal com diu J.S. Wallerstein (1983) *"Legalment és un fet aïllat, però psicològicament és una cadena, a vegades i n t e r m i n a b l e , d ' e s d e v e n i m e n t s , r e a d a p t a c i o n s i r e c a n v i a p e r s e m p r e l a v i d a d e l e s p e r s o n e s i n v o l u c r a d e s e n e l l"* (citat a: Hetherington, E.M., 2005, p:1)

Actualment el divorci és un esdeveniment que tota persona pot viure i s'ha d'entendre com una nova concepció de la família en la societat moderna (E. Fernández i C. Godoy, 2002). Aquest procés genera un alt grau de conflictivitat, tant abans, durant com després del divorci, que té conseqüències a curt i llarg termini tant en els fills com en els progenitors. Aquestes conseqüències postdivorci en els fills han estat objecte d'estudi de nombroses investigacions que han conceptualitzat el divorci com un factor negatiu en l'ajustament de la criatura (Eldar-Avidan, Haj-Yahia, & Greenbaum, 2009). Tot i així l'estudi realitzat per l'equip de E. Avidan et.al. (2009) va detectar que l'ajustament psicològic dels fills i filles de pares divorciats no era igual en tots els casos sinó que a partir de diversos factors com les diferències individuals, els subsistemes parentals, els subsistemes de família extensa i suport rebut per part de la comunitat, modulaven la visió del divorci que tenien els fills i com creien que aquest havia afectat la seva vida. Un dels factors que era determinant per aquesta experiència del divorci era el manteniment o no de les competències parentals després del divorci així com la conflictivitat d'aquest tal com demostra l'estudi de Milla Arch (2010).

Tant els pares com els professionals que participen en el procés de divorci tenen, segons M. Arch (2010) la preocupació o l'objectiu d'*"a f a v o r i r l ' a d a p t a c i ó d e l s m e n o r s e n l a m e s u r a d e l p o s s i b l e , l ' a p a r i c i ó d e d i f i c u l t a t s e u d e s e n v o l u p a m e n t i e v o l u c i ó"*. Tot i així, M. Orgilés, et.al. (2007) van concloure en un estudi sobre experiències d'intervenció en pares separats en un Punt de Trobada, que una de les característiques de les famílies que acudien al servei per ordre judicial era la manca d'informació sobre les conseqüències dels seus actes en els fills.

Aquest programa recull una de les propostes d'intervenció que sorgeixen de l'estudi de E. Avidan et.al., (2009) on expressa que s'ha de traslladar el focus de la intervenció del nen a tot el sistema familiar, fent èmfasi en la formació dels pares, tant el progenitor que té la custòdia com el que no, potenciant i promovent el suport del qual disposen després d'un divorci per tal d'incrementar, restablir o consolidar les seves competències parentals (anteposant els interessos de les criatures als seus propis interessos) ajudant d'aquesta manera al millor ajustament dels fills en la situació.

La rellevància del programa que s'inicia recau doncs en donar l'oportunitat als pares, a partir de la visió de diferents àmbits, legal, psicològic i social, d'informar-se i conscienciar-se sobre les conseqüències en els fills d'aquest procés i de l'alta conflictivitat que genera així com tenir un espai de suport comunitari que promogui el correcte ajustament dels pares com també dels fills.

El punt focal del treball amb les famílies és doncs la restauració de la cooperació entre els pares, tenint en compte el pressupòsit que els pares volen una orientació educativa perquè els seus fills són importants per ells i entendre's entre els progenitors és la manera de cobrir les necessitats de l'infant (Uschold-Meier,E., 2015).

Formo part d'aquests 40-50% d'infants que han viscut la separació dels seus pares i això ha marcat la meua vida tant emocionalment com per les decisions que he anat prenent. Una d'elles, i potser de les més importants, ha estat l'elecció de fer Psicologia i concretament de realitzar aquest Treball de Final de Grau. Fa molts anys que vaig decidir que en un futur seria psicòloga per tal d'ajudar a tots els nens i nenes que passarien per una situació semblant a la meua a adaptar-se el millor possible, i ajudar als fills i filles és també ajudar els pares i mares a adaptar-se.

1.1. EL PROJECTE

Lexplico es va iniciar com a resposta a la necessitat que hi havia en la nostra societat d'eliminar o disminuir el maltractament silenciats que patien els menors que vivien una separació conflictiva. Neix de la idea que a partir d'una informació i conscienciació dels pares de la situació que a curt i llarg termini pot ocasionar en els fills es podrà evitar aquestes situacions.

Es tracta d'un taller de 3 hores destinat a mares i pares en procés de divorci o postdivorci i a altres familiars i adults de nens/es que estiguin patint les conseqüències emocionals d'un divorci. Per tant, els progenitors seran els beneficiats directes mentre que els menors seran els beneficiats indirectes. El taller està dividit en dues parts que han anomenat jurídica i emocional. Cada una de les parts té una duració d'una hora i quart i entre aquestes es du a terme una pausa.

El taller s'inicia amb una presentació de les docents, una advocada, una treballadora social i una psicòloga i el perquè d'aquest taller. A continuació s'inicia la part judicial amb una explicació sobre diferents aspectes legals que haurà de gestionar una persona que estigui pensant a divorciar-se o que estigui en ple procés de divorci. La part emocional està enfocada a posar en relleu les conseqüències del conflicte en els nens i la gestió dels diferents dols tant en els adults com en els infants.

1.2. AVALUACIÓ

L'avaluació d'un programa és essencial per tal de conèixer els efectes reals del projecte en les persones beneficiàries així com el compliment o no dels objectius d'aquest. L'avaluació d'un projecte ha de ser entesa com un procés d'aprenentatge per tal de poder prendre decisions de cara al futur (Análisis y Desarrollo social. Consultores, 2010). Aquest procés és encara més important quan es realitza l'avaluació d'un projecte pilot i per tant s'ha de posar èmfasi en els criteris d'avaluació relacionats amb l'eficàcia del projecte, l'impacte que té aquest en les persones beneficiàries, la pertinència i la participació.

Objectiu general:

- Avaluar l'inici d'un programa d'acompanyament psicosocial a pares i mares divorciats amb fills al càrrec.

Objectius específics:

- < Realitzar una cerca bibliogràfica del divorci i les seves conseqüències tant legals, psicològiques com socials.
- < Establir els termes de referència de l'avaluació
- < Dissenyar l'avaluació
- < Realitzar la recollida d'informació
- < Analitzar la informació recollida
- < Presentar unes conclusions
- < Proposar millores si s'escau al projecte a partir de les conclusions obtingudes.

2. METODOLOGIA

L'avaluació es realitzarà a partir del model participatiu. Aquest model és conegut també com a model de desenvolupament centrat en les persones i permet minimitzar la distància entre l'avaluació i les persones beneficiàries del programa, enriquir les perspectives incrementant la legitimitat i les possibilitats d'utilització d'aquesta avaluació (Análisi y Desarrollo Social Consultores, 2015). És per tant el model que més s'ajusta a l'objectiu d'aquesta avaluació.

2.1. Criteris d'avaluació

El primer pas per realitzar una avaluació és l'elecció dels criteris a avaluar. En ser un projecte que s'està iniciant i que la valoració es realitza de dos tallers que actuen com a prova pilot s'avaluaran la pertinença, l'eficàcia, l'impacte i la participació dels tallers.

Anàlisi del context o pertinença: L'anàlisi de la pertinença és un element bàsic en qualsevol avaluació d'un projecte. L'avaluació de la pertinença té l'objectiu d'analitzar si el projecte és coherent amb les prioritats del context i amb les prioritats de les persones beneficiàries i en quina mesura s'ha vist millorada la seva situació (Análisis y desarrollo social Consultores, 2010).

Anàlisi de l'eficàcia: A través de l'avaluació de l'eficàcia es pretén valorar en quina mesura s'ha assolit l'objectiu específic del projecte (Análisis y desarrollo social Consultores, 2010). És a dir, és valorar la lògica vertical i veure si les activitats condueixen als resultats i si aquests són condicions necessàries i suficients per assolir l'objectiu específic.

Anàlisi de l'impacte: L'impacte és l'efecte produït després de transcórrer un cert temps directament relacionat amb l'acció realitzada. Té en compte tant les conseqüències positives com les conseqüències negatives del programa, en aquest cas el taller. La seva anàlisi es desenvolupa a partir de l'eficàcia (Análisis y desarrollo social Consultores, 2010).

Anàlisi de la participació: Aquest és un dels objectius implícits del taller, que hi hagi un grau de participació important entre els membres del taller. Per tant l'avaluació de la implicació és la valoració i recollida d'informació sobre el grau de participació dels actors directes en l'acció (Análisis y desarrollo social Consultores, 2010).

2.2. Recollida d'informació

De manera prèvia a la realització del taller es duu a terme un seguit d'entrevistes semiestructurades a un focus grup de beneficiaris indirectes del taller, menors al càrrec de progenitors que s'hagin separat. La utilització de l'entrevista semiestructurada es recolza en l'objectiu d'aconseguir una interpretació i la visió dels beneficiaris indirectes del fenomen del divorci (Anguera Argilaga, 1986). Amb la informació extreta d'aquestes entrevistes es podrà realitzar l'anàlisi de la pertinència del programa i per tant del taller en si. Aquests entrevistes van ser realitzades per una de les professionals del taller a partir d'un guió consensuat.

Després de la realització del taller s'administra als participants, de forma escrita i anònima, una entrevista estructurada, fet que facilitarà la comparació entre els assistents dels dos tallers (Fernández-Ballesteros, 2013) on es demana a partir de preguntes obertes la valoració del taller en si. Realitzar l'entrevista de manera estructurada permet comparar les respostes donades a les mateixes preguntes (Análisis y desarrollo social Consultores, 2010) per part dels diferents usuaris tant dels que participen en el mateix taller com dels que participen en l'altre taller. Al ser però preguntes obertes es permet que l'entrevistat respongui de manera més detallada. A partir de les respostes dels usuaris a preguntes relatives a l'operativització dels objectius del taller es podrà valorar l'eficàcia del programa així com la pertinència.

Durant la realització dels dos tallers es fa una observació directa i participativa, una etnografia (Carolina Feito, 2016) del taller fet que permet registrar impressions i esdeveniments sobre els fets observats. El registre narratiu d'aquesta observació s'escriurà en format de diari. Aquest tipus de registre permet narrar els fets de forma objectiva a la vegada que es poden plantejar hipòtesis i canvis en el taller fruit de l'experiència directa (Riba Campos, 2010). A partir de l'anàlisi de la informació recollida a partir d'aquesta tècnica es podrà donar resposta al criteri de participació així com el d'eficàcia.

A l'estar sota el paraigües del model participatiu d'avaluació l'experiència i impressions de les persones que realitzen el taller també són una font d'informació i d'aprenentatge important. Per tant es realitza una entrevista curta semi-estructurada per registrar i poder valorar aquestes impressions i aplicar els canvis que es creguin convenients.

Després d'un mes i mig de realitzar el taller s'administrarà als beneficiaris directes del programa una entrevista amb preguntes obertes a partir de la plataforma de formularis de *Google*®. Aquesta plataforma permet realitzar entrevistes i enquestes de forma anònima.

2.3. Mostra

Per fer aquesta avaluació s'han utilitzat tres mostres diferents. Tant en els dos tallers com en les entrevistes amb adolescents i joves es va utilitzar una mostra de conveniència (Otzen & Manterola, 2017), principalment persones conegudes i de l'entorn de les professionals, ja fossin pares i mares divorciats que tinguessin fills al càrrec en la major part dels casos, pels tallers, com fills i filles de pares divorciats, per les entrevistes.

En el primer taller van participar 11 persones, 5 dones i 6 homes. Excepte una dona, que era filla de pares divorciats, i un home, que no tenia fills al càrrec, els altres 9 usuaris complien amb els criteris d'usuari del taller. Hi havia 3 parelles que formaven famílies reconstituïdes.

En el segon taller van participar 12 persones, 2 homes i 10 dones. Excepte una dona que no tenia menors al càrrec la resta de la mostra compleix els criteris dels usuaris del taller.

En les entrevistes a fills de pares divorciats van participar 2 noies i 1 noi de 17 anys tots tres, i una jove de 21 anys.

3. RESULTATS

A l'hora de realitzar l'anàlisi de resultats s'haurà de tenir en compte que es tracta d'un model participatiu i per tant l'avaluació realitzada pels beneficiaris del primer taller va ser comunicada a les docents que l'impartien, fet que va provocar que hi hagués canvis en la realització del segon taller. També s'ha de tenir en compte que en ser l'avaluació d'una prova pilot hi ha informació que no respon a criteris d'avaluació sinó al coneixement específic organitzatiu o logístic de les persones que realitzen el taller.

3.1. Objectius del taller consensuats amb les professionals

Els objectius plantejats en el taller són dos: 1) Oferir un espai de reflexió i aprenentatge tant jurídic com emocional, de la crisi i ruptures familiars; 2) Facilitar eines i estratègies per abordar les situacions de conflicte que es puguin produir.

Juntament amb les professionals es va acordar la descomposició d'aquests objectius en qüestions més específiques:

- 1) Oferir un espai de reflexió i aprenentatge tant jurídic com emocional, de la crisi i ruptures familiars
 - a. Temps i organització del taller
 - b. Identificació dels participants amb les situacions presentades
 - c. Compliment de les expectatives dels participants en el taller
 - d. Aprenentatge i reflexió personal sobre la seva situació
 - e. Participació del grup
- 2) Facilitar eines i estratègies per abordar les situacions de conflicte que es puguin produir
 - a. Informació: claredat i rellevància
 - b. Informació personalitzada.

3.2. Confluència de les diferents fonts primàries

La informació extreta a partir de les tècniques qualitatives (entrevista estructurada, entrevista semiestructurada i registre de l'observació) s'analitzarà seguint el mètode qualitatiu d'estructuració a partir del programa *Atlas.ti*. Al tenir grans quantitats d'informació la presència d'un programa informàtic permet facilitar l'anàlisi qualitatiu (Muñoz Justicia, 2005).

Es realitzarà un procés de categorització a partir de la selecció de cites, fragments que tenen significat, i l'agrupació d'aquestes en codis. A continuació es realitza una etapa d'estructuració agrupant les categories en altres de més inclusives (Riba, 2010). A priori s'espera trobar categories que corresponguin als diferents criteris d'avaluació establerts, al ser una entrevista estructurada és possible que les categories vinguin donades per les mateixes preguntes (Riba Campos, n.d.).

3.2.1. Pertinença:

La informació referida als resultats exposats en aquest apartat provenen de dues fonts primàries: les entrevistes als joves i adolescents que proporcionen informació directa de les seves necessitats i les entrevistes estructurades amb els participants del taller exposant la seva percepció subjectiva d'aquesta necessitat.

Taula 1: Resultats entrevista a adolescents i joves

FAMÍLIA			CODI
NOTÍCIA DEL DIVORCI			"manera de comunicar el divorci" "narrativa del divorci" "reacció davant del divorci"
NOVES PARELLES			"acceptació de la nova parella" "rol dins la família" "notícia d'una nova parella"
RELACIÓ	ENTRE	ELS	"cordialitat i comunicació" "menyspreu i crítiques" "rol inadequat del fill"
CONSEQÜÈNCIES			"maduresa" "responsabilitat" "malestar emocional" "organització familiar" "majoria d'edat" "concepte de família"
DIVORCI IDEAL			"comunicació"

Pel que fa a la notícia del divorci destaquen dues maneres de comunicar-lo: els dos progenitors de forma conjunta "*m'ho va no s di jr u netl ss*" d (R4_entrevista) o els dos progenitors per separat "*p r i m e r m'ho va d i r i després el pare*" (R1_entrevista). També destaquen dos explicacions del divorci, en dos casos els dos progenitors mantenen la mateixa narrativa "*e n s h a n d m i a v e n i q u e s ' e s això però el fet de viure junts, no continuaven, que no podien viure junts*" (R3_entrevista) mentre que en els altres dos casos aquest relat difereix entre els progenitors, fet que ocasiona el posicionament del/la menor "*Si jo no*

hagués sabut la ver s i ó o f i c i a l , n o m é s s a b r i a l a v e r s i ó d e portat tant bé" (R1_entrevista). En tots els casos però la reacció davant la notícia és o bé de plor (R4_entrevista, R2_entrevista) o bé de manera "descol·locant" (R3_entrevista).

La relació entre els pares és un tema recurrent durant les entrevistes. La relació de menyspreu i crítiques entre progenitors provoca malestar emocional en els fills "*Quan el meu pare diu: la teva mare està loca. com ficant-se amb ella i jo a vegades penso, és la meva mare*" (R2_entrevista), a la vegada que els posiciona en un rol inadequat, ja sigui com a missatgers "*digues-li això a la teva mare o digues-li això al teu pare*" (R1_entrevista) o com a guardians dels secrets. Pel contrari per tots els entrevistats el "divorci ideal " es traduiria en una bona comunicació entre els pares, amb respecte i cordialitat.

Les noves parelles també són rebudes amb sentiments contradictoris sobretot i en relació amb com és donada la notícia del no membre i de quin rol ocupa "*tothom ha de compartir i que també ens hem de respectar els espais però per mi no pot arribar i canviar-ho tot. Ell és el nou*" (R2_entrevista).

Les conseqüències del divorci viscudes pels fills són positives (maduresa, responsabilitat) "*Jo crec que vaig madurar molt ràpid*" (R4_entrevista) però consideren que han viscut experiències com prendre decisions d'adults que no els hauria tocat viure. Aquestes conseqüències estan relacionades amb el rol que ocupa el fill enmig dels pares.

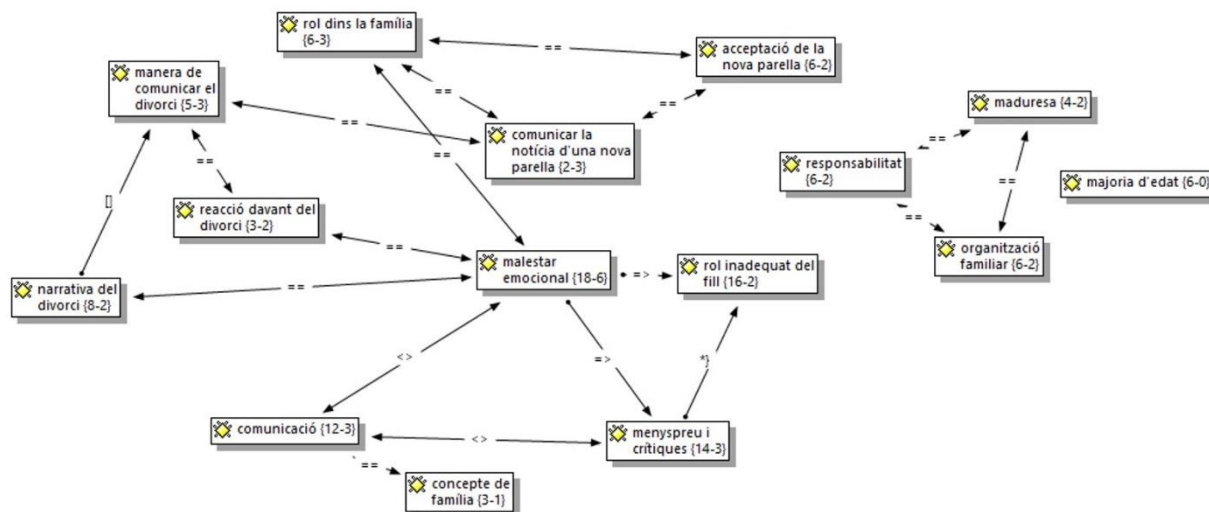

Diagrama 1: Relació entre els diferents codis extrets dels resultats de les entrevistes a adolescents i joves

De la informació extreta de les entrevistes als participants en el primer taller es pot extreure que no troben, de manera general, necessària la realització del taller per beneficiar als fills sinó més aviat als adults “sobre todo a los padres” (Entrevista 20/01/17), “Creo que más para los adultos” (Entrevista 20/01/17_10). Els que pensen que d'aquest taller també en surten beneficiats els fills esmenten que és necessària “a b a n s d ' i n ” (Entrevista 20/01/17) i ho argumenten per la informació que proporciona i la possible gestió del conflicte que es pugui fer gràcies a aquesta: “Si sempre, com a més informació millor” (Entrevista 20/01/17_5) i “en saber gestionar el conflicte amb la parella i amb els propis fills” (Entrevista 20/01/17_8).

En el segon taller tots els participants valoraven afirmativament el benefici indirecte que la realització del taller per part dels pares tenia en els fills: “Pels fills indirectament” (Entrevista 04/02/17_2). Tot i així hi havia diferències en l'argument de perquè era necessari entre que es destacaven la gestió emocional “Sí, per qüestions pràctiques i gestió emocional” (Entrevista 04/02/17_2) i la comunicació: “C r e c q u e s i , a l ” (Entrevista 04/02/17_4) i “Et l a r a m b fa pensar en noves estratègies per educar, relacionar-se amb els nens” (Entrevista 04/02/17_6).

3.2.2. Eficàcia:

Els resultats exposats en aquest apartat provenen de la interrelació entre tres fonts primàries: l'entrevista estructurada amb els participants d'ambdós taller, l'entrevista semiestructurada a les professionals que imparteixen els tallers i l'observació participativa durant aquests. Com que entre el primer taller i el segon taller es van realitzar canvis els resultats estan exposats de manera diferenciada.

Taula 2: Resultats entrevista assistents als tallers

Objectius taller	Objectius professionals	Codis
Ofereix un espai de reflexió i aprenentatge tant jurídic com emocional, de la crisi i ruptures familiars	Temps i organització del taller	"Durada del taller" "Temps de les diverses parts" "Organització del taller"
	Identificació dels participants amb les situacions presentades	"Identificació amb les situacions"
	Compliment de les expectatives dels participants en el taller	"Experiències d'altres persones" "Expectatives complertes"
	Aprenentatge i reflexió personal sobre la seva situació	"Experiències d'altres persones" "Aprenentatge" "Canviar coses del passat"
Facilitar eines i estratègies per abordar les situacions de conflicte que es puguin produir	Informació: claredat i rellevància	"Aspectes destacats" "Aspectes a millorar" "Preguntes"
	Informació personalitzada	
	Nous tallers	"Nous tallers"

Primer taller realitzat el dia 20/01/2017.

Temps i organització del taller

De les entrevistes als participants del primer taller (realitzat el dia 20/01/2017) es pot extreure que, de manera general, la durada del taller va ser adient. Tot i així tres persones el farien més extens "El taller me ha parecido corto" (Entrevista 20/01/17_2) "Para mi podría ser más largo" (Entrevista 20/01/17_9).

Pel que fa les entrevistes amb les professionals aquestes van trobar que el temps del taller no va ser suficient per explicar tot el programa que es portava preparat "*ni per exemple ha donat temps de posar els àudios*" (entrevista_professionals). Aquesta mateixa idea queda palesa a la observació participativa "*Com a crítica a aquesta sessió és potser que el moment de reflexió ha estat tant llarg que ha estat impossible abordar tota la part plantejada. No s'han pogut posar els àudios, perquè es ehraa r u r a f p a g t expressar tot el que els participants volien*".

Pel que fa a la durada de les parts han estat pocs els participants del primer taller que li han donat una valoració positiva. La major part d'ells han explicitat un allargament de la durada de la part emocional "Ha quedado corta el ambito emocional" (entrevista 20/01/17), "A la parte jurídica le daría un vistazo general ya que luego cada caso es un mundo. La parte emocional la alargaría" (entrevista 20/01/17_2), "Crec que la part psicològica requereix més temps" (entrevista 20/01/17_6) i "Més temps al tema emocional, el legal que el porti l'advocat" (entrevista 20/01/17_8).

En l'entrevista amb les professionals no es fa esment d'allargar la part emocional sinó de ser "més concretes" per tal d'abordar tota la complexitat del tema en l'espai de temps acordat.

Tots els participants del primer taller han opinat que l'ordre (primer la part legal i després la part emocional) en el que està organitzat el taller és adequat.

Identificació dels participants en les situacions exposades

Els participants en el primer taller majoritàriament no s'han sentit identificats amb les situacions exposades, o tants sols en algunes. Un exemple d'aquesta situació es va viure amb la fantasia guiada on alguns participants es van perdre i els va ser difícil identificar-se "Amb la fantasia guiada alguns membres del grup els ha estat difícil connectar" (observació_sessió1).

Complir les expectatives dels participants en el taller

Les expectatives que tenien els participants del taller en general s'han complert. Aquestes estan relacionades amb la informació "Tenir una visió general del procés del divorci." (Entrevista 20/01/17_4). Tot i així, fruit de la falta de temps, els participants els han mancat temes per tractar com: "Potser m'ha faltat la "reconstrucció" dels individus que forma la parella" (Entrevista 20/01/17_4) i "Potser explorar el nostre cas individual" (Entrevista 20/01/17_8).

Pel que fa a les expectatives de les professionals hi ha diferències en el fet que aquestes s'hagin o no complert *"Falta polir algunes coses, però ha complert les expectatives. Tenim opinions diferents. Per nosaltres (psicòloga i treballadora social) no perquè no vam poder transmetre el perquè es treballa des del punt de vista dels fills"* (entrevista_professionals).

Aprenentatge i reflexió personal sobre la seva situació

Pel que fa a l'aprenentatge tots els participants han valorat positivament el seu aprenentatge en aquest taller ja sigui per la part legal "sobretudo a nivel legal por desconocimiento" (Entrevista 20/01/2017) com per la part emocional "més en el tema emocional" (Entrevista 20/01/17_7). Tot i aquesta resposta positiva davant l'aprenentatge que proporciona el taller tres participants no canviarien alguna cosa de les que van fer en el moment de separar-se mentre que la resta si que ho farien.

Informació. Aspectes destacats i a millorar

La major part dels participants destaquen la claredat de la informació tot i que *"Quizá el lenguaje jurídico era muy técnico porque antes de mi divorcio no sabía que era una disolución de condominio."* (Entrevista 20/01/17_2). Tot i així varis participants fan esment d'afegir vivències personals "Afegir vivències i exemples" (Entrevista 20/01/17_7) així com flexibilitzar la temàtica per adaptar-se als interessos del grup "Potser la faria més flexible a funció des interessos del grup" (Entrevista 20/01/17_4). També per clarificar millor la informació es proposa aportar recursos als participants "creo que se podría aportar recursos porque cuando uno está en pleno proceso se siente muy perdido" (Entrevista 20/01/17_2).

Nous tallers

Les propostes de nous tallers que es volguessin fer han estat sobretot referents al tema de famílies reconstituïdes (Entrevista 04/02/17_2, Entrevista 04/02/17_7), i aprofundir en els temes emocionals tractats (Entrevista 04/02/17_3, Entrevista 04/02/17_4, Entrevista 04/02/17_8). Pel que fa a temes legals durant la observació es va poder veure que *"Durant la*

part legal el tema dels fills majors d'edat torna a despertar. Podria ser una bona idea fer un taller sobre aquest fet".

Un dels tallers que es van proposar va ser un dirigit als fills: *"Exacte, seria ideal fer una sessió també pels fills que puguin compartir experiències i opinions amb altres nens"* (Entrevista 04/02/17_8)

Segon taller realitzat el dia 04/02/17.

Temps i organització del taller:

De les diverses entrevistes als participants del segon taller (realitzat el dia 04/02/2017) és pot extreure que la durada del taller és adient. Tot i així van haver-hi dues persones que opinen que farien el taller *"més ampli"* (entrevista 04/02/17_3) o *"més extens"* (entrevista 04/02/17_1) i dues més que no troben que la durada sigui adient sinó que *"cal més temps per assimilar tota la informació que donen a persones que comencen un procés de separació i divorci"* (entrevista 04/02/17_8) i que *"faría dos dies diferents de 3 hores cada sessió"* (entrevista 04/02/17_6).

De les entrevistes a les professionals s'ha pogut extreure que va faltar temps per poder parlar de tot el que estava programat *"ens va disgustar no poder parlar de les famílies reconstituïdes per falta de temps, ja que sabem que la majoria d'assistents tenen aquesta experiència en l'actualitat"* (entrevista_professionals). Aquesta mateixa idea també es pot veure en l'observació participativa *"Una altra vegada el temps ha estat a explicar la major part del que es volia explicar, excepte les famílies reconstituïdes un altre cop"*.

Els participants del taller van valorar el temps dedicat a cada una de les parts (part legal i part emocional) de forma positiva. Tot i així, de la mateixa manera que en la durada del taller, hi ha quatre participants que difereixen o bé donant més temps a la part emocional *"L'èmbit emocional poder més extens per inclús prendre millors decisions jurídiques"* (Entrevista 04/02/17_3) o bé a la part legal *"Si, però igual la part jurídica queda curta"* (Entrevista 04/02/17_6), *"Poder per a una reunió on les persones tinguessis necessitats més específiques seria curt, sobre tot la part legal, ja que qui està en un inici de procés de divorci te moltíssims dubtes que necessita tenir clars."* (Entrevista 04/02/17_9). També han contemplat una modificació del programa a través del conceptes tractats *"No cal més temps. O donar menys conceptes, per poder-los tractar bé"* (Entrevista 04/02/17_8).

A partir de les entrevistes a les professionals i de l'observació es pot veure com s'ha de modificar o gestionar d'una altra manera el temps dedicat a la part emocional doncs *"hauríem de seguir acomodant el contingut de la part emocional, ja que tenim més contingut que temps per oferir-lo, així que hauríem d'èstotique entana hem de diferenciar calcular millor els temps del debat per tal poder donar tot el contingut preparat"* (Entrevista_professionals) i *"Tot i així la part emocional s'hauria d'acabar-la i per tant queda curta"* (observació_sessió2).

Pel que fa a l'organització del taller tots els participants en el segon taller han aprovat el fet de realitzar primer la part jurídica o legal i després la part emocional *"Per a mi va estar correcte, amb l'ordre invers poder es tocaríem masses coses emocionals que després podria fer que la part legal no s'assés"* (Entrevista 04/02/17_9). Tot i així ha exposat també la idea de realitzar el taller en dues sessions diferents: *"Faria dos sessions generals*

separades. No ho barrejaria en una mateixa sessió general" (entrevista 04/02/17_8) o bé tres sessions diferents: *"Masses temàtiques Juntes. Jo el dividiria en tres tallers: judicial, separació i famílies noves"* (Entrevista 04/02/17_7).

Identificació dels participants en les situacions exposades

Pel que fa a la identificació dels participants en les situacions exposades la major part dels participants s'han sentit identificats tot i que un d'ells esmenta que *"Crec que sols una mica va i g t e n i r l a s o r t d ' e s t a r m o n i a t a i x"* (Entrevista 04/02/17_5). Això pot estar justificat segons les professionals perquè en aquest taller la major part dels participants feia pocs anys que s'havien separat *"D'altra banda, també hem valorat que majoritàriament els assistents d'aquesta sessió feia menys temps que havien passat per la situació de separació, i podien tenir més interès en el contingut per la relació amb el seu present."* (Entrevista_ professionals) i *"Podria ser també que fos degut a la proximitat de l'observació sessió2)".*

Complir les expectatives dels participants en el taller

Les expectatives que tenien els participants del taller giraven al voltant de rebre informació i consell sobre el tema de la separació *"Rebre informació i noves aportacions que desconeixia."* (Entrevista 04/02/17_3) i compartir l'experiència amb altres persones *"es bo saber que p e n s e n e l s d e m e s"* (Entrevista 04/02/17_5) i *"D'aq b e s t a m a n e r a s p o g u t v e u r e l e s d i f e r e n t s e x p e r i è n c i e s i l a m a n e r a d e v e u r e - l e s i s e n t i r - l e s d e l s d i f e r e n t s p a r t i c i p a n t s"* (observació_sessió2). En tots els casos aquestes expectatives s'han complert.

Pel que fa a les expectatives de les professionals aquestes també s'han vist complertes fruit de les modificacions que es van fer del primer taller *"s'han complert en major mesura que en el primer taller. La raó principal és que vam fer variacions del primer taller a aquest segon, i creiem que es van notar les millores."* (Entrevista_profesionals)

Aprenentatge i reflexió personal sobre la seva situació

La major part dels participants han fet esment que han après coses durant el taller i la utilitat d'aprendre-les durant el procés *"Les sabia per haver-l e s v i s c u t , p e r ò m ' h a g u é a l g ú m e l e s e x p l i q u e s q u a n e s t a v a v i v i n t e l p r o c é s (s o b r e t o t l a p a r t j u r í d i c a)"* (Entrevista 04/02/17_8) així com reafirmació de idees prèvies *"Mes que aprendre, en el meu cas he pogut reafirmar que moltes coses de les que faig o he fet, les he fet de forma adequada en benefici del meu fill"* (Entrevista 04/02/17_9). Tot i així quasi la meitat dels participants del taller no canviarien alguna cosa de les que van fer en el moment de separar-se.

Informació. Aspectes destacats i a millorar

Pel que fa la informació la major part dels participants destaquen la seva claredat així com *"l' e x p e r i è n c i a , p r o f e s s i o n a l i t a t i p r o x i m i t a t d e l t a l l e r"* (Entrevista 04/02/17_8) i els temes tractats *"La part legal es molt important, ja que la majoria no sabem quins drets o deures tenen en un divorci, sobretot amb fills. En l'àmbit emocional, la part dels diferents estats emocionals, penso que va ser molt important per saber en quin punt estan i en quin punt es trobaran"* (Entrevista 04/02/17_9). Altres aspectes que han destacat els participants han estat la reflexió personal (Entrevista 04/02/17_2)

Varis participants fan esment a millorar el temps dedicat a les preguntes dels participants i a la seva intervenció "Més preguntes jurídiques a qui ho necessiti" (Entrevista 04/02/17_6), "però no hi ha molt temps per intervenir" (Entrevista 04/02/17_8).

Nous tallers

Les propostes de nous tallers que es volguessin fer han estat sobretot referents a les relacions paterno-filials "La relació dels pares separats amb els fills" (Entrevista 20/01/10_3) així com les relacions post-divorci entre els pares "La relació després del divorci" (Entrevista 20/01/10_5), "La relació de respecte entre els pares" (Entrevista 20/01/10_6). També s'ha fet esment de les famílies reconstituïdes "Reforçar la nova família" (Entrevista 20/01/10_8) i les relacions amb un mateix i el procés de reconstrucció del jo "La relació conmigo mismo y mi entorno con los demás" (Entrevista 20/01/10_2), "la reconstrucció del individu després de l'impacte dels fills" (Entrevista 20/01/10_4). Durant l'observació també es va poder registrar altres idees que en les valoracions per escrit no van quedar presents referides a la part legal "fer un taller sobre tot el tema dels testaments i un tal·ler dedicat als fills majors d'exemple: pots fer fora als teus fills de casa" (observació_sessió1).

3.2.3. Participació

La informació referida al grau de participació dels assistents en els dos tallers prové de l'observació participativa realitzada durant aquests i de les entrevistes als participants dels tallers.

En el primer taller la participació del grup va ser molt elevada "A mesura que s'ha anat amb la part jurídica el grup es trobava cada vegada més còmode per participar" i van estar atents i oberts a preguntar qüestions que no haguessin quedat resoltes. Tot i així aquesta participació va ocasionar que en un moment el taller es convertís en un debat tant extens que dificultava la realització de les activitats plantejades "El grup s'ha tornat cada vegada permetre que aquesta part del taller (part emocional) transcorregués amb comoditat". Tot i aquestes dificultats el grup es va mostrar còmode uns amb els altres tal i com mostren les entrevistes tot i que es proposen activitats prèvies per trencar el gel ja que en un principi quan el grup no es coneix entre ell pot ser intimidatori parlar de les experiències personals "Algo intimidado por no conocer a los asistentes, pero al final bien. Se podría hacer una ronda de presentación previa y café antes de iniciar" (Entrevista 20/01/17).

En el segon taller la participació es va realitzar de forma més ordenada. En aquesta sessió i a diferència de l'anterior la participació durant la part legal ha estat menys notòria tot i que les preguntes han estat menys generals "Durant aquesta part hi ha hagut menys participació que a la sessió anterior tot i que en el torn de preguntes aquestes han estat més personals i de casos concrets". En general els assistents s'han sentit còmodes per expressar les seves experiències personals així com els seus dubtes.

3.2.4. Impacte:

No es poden treure els resultats de les entrevistes electròniques que avaluarien l'impacte del taller a llarg termini per falta d'un número prou significatiu de respostes dels assistents. Tot i així en les respostes obtingudes es pot observar com la informació aportada en el taller és motiu de reflexió

"El análisis de los comportamientos de mis hijos, una vez supe los diferentes "tipos" de perfiles..p.eje. Los que viven en dos escenarios paralelos inconexos, etc..." (Entrevista_electrónica).

4. DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS:

Aquest projecte és coherent amb les necessitats del context, en aquest cas dels fills de pares separats, tal i com es pot veure en els estudis d'E. Avidan et.al., (2009) i M. Orgilés et.al., (2007) i en els diferents entrevistes realitzades. Els diferents temes tractats que es realitzen en el taller engloben la major part dels aspectes que els adolescents i joves han fet explícites durant les entrevistes i per tant la realització del taller per part dels pares podrà ajudar a disminuir aquest malestar emocional que pateixen. De cara a la pertinença del taller percebuda pels progenitors que el realitzen es pot veure una clara diferència entre els participants del primer taller enfront dels participants del segon taller. Aquesta diferència es deguda al canvi en la manera de comunicar l'objectiu del taller donant més èmfasi en el perquè es realitza el taller als pares i de quina manera el coneixement que aquest proporciona ajuda als fills.

Les activitats realitzades durant el primer taller no van permetre el compliment de tots els objectius proposats per aquest. Primerament, tot i que l'organització del taller va ser l'adequada, la durada del taller no va complir les expectatives dels participants ni de les professionals. Per una part els participants van exposar que aquest havia estat curt mentre que per les professionals, sobretot la part emocional hauria de ser més concreta per permetre abordar tots els temes que es volien treballar. Aquesta falta de temps ha pogut estar propiciada per l'alta participació dels assistents que ha dificultat l'abordatge de temes que s'havien de tractar, provocant la insatisfacció d'expectatives dels participants, com el fet de veure/escollar experiències vitals.

D'altra banda els participants es van sentir poc identificats amb les situacions exposades, ja sigui perquè algunes activitats eren molt complexes com per exemple els diferents moments de dol durant la fantasia guiada, com perquè havia passat molts anys des de l'experiència de la separació. Els altres dos objectius més específics referits al objectiu de "oferir un espai de reflexió i aprenentatge" si que s'han complert doncs els participants denoten que han après, tot i que no canviarien les accions fetes en el passat, i el taller compleix les expectatives que s'havien generat. Pel que fa al segon objectiu per la major part dels participants s'assoleix tot i que esmenten la falta d'experiències personals explicades i no esmenten que la informació hagi estat personalitzada.

Aquestes valoracions generen una sèrie de canvis en la programació, sobretot de la part emocional, reduint els temes a tractar i canviant la fantasia guiada per ajudar a la identificació. També, de cara al segon taller, es posa èmfasi en el objectiu del taller i en el perquè de la presència d'un equip multidisciplinari.

En comparació amb el primer taller els participants del segon taller han valorat positivament el compliment dels objectius que les professionals havien establert per taller. Tot i aquesta opinió favorable la durada del taller i el temps dedicat a cada una de les parts també es criticat per part dels participants, així com l'organització d'aquest en una sola sessió. De la mateixa manera que en la sessió anterior, tot i que durant aquesta es van poder escoltar els àudios d'adolescents han exposat la seva experiència de la separació, l'alta participació i implicació dels assistents va provocar una falta de temps per abordar l'últim tema a tractar, les famílies reconstituïdes. Els participants s'han sentit identificats amb les situacions descrites i el taller ha complert tant les seves expectatives com les expectatives que les professionals tenien de la seva realització. De la

mateixa manera els participants valoren positivament el seu aprenentatge i de manera reflexiva canviarien algunes coses de la seva manera d'actuar anterior.

Pel que fa al segon objectiu els participants valoren positivament la manera com es va donar la informació durant el taller així com els temes tractats. Tot i així esmenten que hi ha poc temps per intervenir i fer preguntes referides a cada cas concret i per tant no s'hauria complert l'objectiu de personalitzar la informació aportada.

Pel que fa a l'impacte les dificultats per contactar amb els participants del taller han fet que no fos possible generalitzar els resultats per tots els assistents.

4.1. Propostes de millora

Per tal de millorar i aconseguir el compliment de tots els objectius es podrien recollir algunes de les propostes que els participants han plantejat així com les exposades en les reunions amb les professionals.

Un dels aspectes amb més queixes al llarg de les entrevistes ha estat la durada del taller. El fet de fer un taller de tres hores amb una part legal i una altra emocional de 1 hora i quart aproximadament ha provocat que molts dels participants opinessin que aquest temps era insuficient i que s'havia d'allargar, o bé la part emocional o bé la part legal. Una possible modificació podria ser l'allargament del taller, passar de 3 a 4 hores, fet que provocaria que es pogués augmentar el temps que es dedica a cada una de les parts. L'augment de temps ajudaria a que es poguessin tractar tots els temes, inclòs les famílies reconstituïdes, evitant així que quedessin frustrades les expectatives tant de les professionals com dels assistents a l'hora d'abordar aquestes qüestions. És cert però que s'hauria de mantenir la pausa entre les parts i proporcionar un espai perquè els participants poguessin exposar i aclarir dubtes dels seus casos personals.

Una altra de les opcions que els assistents han proposat ha estat la de dividir el taller en dos sessions diferenciades, una de les sessions estaria dedicada a la part legal mentre que l'altra a la part emocional. Tot i dividir el taller en dos sessions es mantindria la durada de 3 hores per cada una. D'aquesta manera hi hauria més temps per la participació i les preguntes dels assistents així com més temps per consolidar les idees que s'han abordat en les diverses sessions. Tot i així es mantindria l'ordre, la primera sessió abordaria el tema legal de la separació mentre que la segona sessió es dedicaria al tema emocional.

Un dels aspectes que es podrien modificar a l'hora de fer el taller més participatiu i dinàmic és la d'introduir casos reals a la part legal. D'aquesta manera s'exemplifiquen conceptes tècnics que, si és la primer vegada que en sents a parlar, poden ser confusos i poc entenedors. De la mateixa manera, i per tal de posar veu als fills i filles durant la realització del taller, es podria articular tota la part emocional al voltant dels àudios extrets de les entrevistes. Durant el taller s'exposarien els diversos punts de vista en la situació, el dels pares i mares (assistents), el dels fills i filles (en els àudios) i el de les professionals (les diverses explicacions i estudis).

Per poder personalitzar d'una manera més acurada la informació seria recomanable realitzar una preselecció en els membres que configuraran el grup, és a dir, que sigui un grup prou homogeni pel que fa a les seves inquietuds o al temps que porten en el procés. D'aquesta manera es podria focalitzar molt més la informació proporcionada als interessos i expectatives individuals. Una altra opció seria la idea que ha anat sorgint en els diversos tallers i en les reunions amb les professionals, la d'oferir tallers més monogràfics, per exemple exclusivament per tractar el tema de les famílies

reconstituïdes, a part del taller general. Així els assistents podrien escollir aquell taller que millor s'emmotllés a les seves necessitats. Alguns dels tallers proposats podrien ser: famílies reconstituïdes, on es tractés des de la comunicació de la notícia fins al rol que ocupa dins la família el o els nous membres; fills majors d'edat, quines obligacions tenen els pares envers ells i fins i tot un taller pels propis fills per tal de gestionar totes les emocions que un divorci comporta i evitar els rols inadequats que adquireixen moltes vegades dins d'aquest.

Pel que fa als aspectes més teòrics de l'avaluació d'un projecte psicosocial l'anàlisi de l'impacte en projectes on els resultats són difícilment contrastables amb dades numèriques en el transcurs d'un temps curt està subjecte a la participació continuada dels assistents i en els seves percepcions subjectives que fan difícil la generalització. Per tant s'hauria de redefinir el terme impacte i exposar altres maneres d'analitzar-lo separatament dels efectes numèrics que els tallers i projectes acabin tenint.

4.2. Limitacions

La realització d'entrevistes estructurades per avaluar la impressió subjectiva de l'eficàcia del taller per part dels assistents facilita la comparació de les respostes entre ells i permet veure l'efectivitat dels canvis que es van realitzar d'un taller a l'altra. Tot i així al fer-les de manera escrita ha dificultat l'anàlisi doncs els entrevistats limiten el desenvolupament de la resposta fent que es perdi informació valuosa. Per aquest motiu hagués estat més profitós realitzar paral·lelament una entrevista semiestructurada a un focus grup de cada taller per tal de poder extreure aquesta informació d'una manera més fluida. Un altra aspecte que dificulta la recollida d'informació és quan aquesta s'ha de fer de manera electrònica un cop el taller ja ha finalitzat. Aquesta separació temporal pot ocasionar la pèrdua de mostra i que finalment sigui poc representativa la informació que s'extregui.

Per contra la utilització de diverses fonts d'informació (assistents, beneficiaris indirectes, professionals i avaluadora) i de tècniques (entrevista estructurada, semiestructurada i observació directa) permet que la recollida d'informació no sigui des d'un sol punt de vista i d'una sola subjectivitat fet que permet avaluar el taller des de diferents perspectives.

5. AGRAÏMENTS

No m'agradaria acabar el treball sense agrair a la Reme, a la Laura i a la Lluïsa l'oportunitat que m'han donat per poder fer aquest treball i assistir a la creació d'un taller des de quasi l'inici. Per mi ha estat un plaer poder treballar amb elles i poder aprendre, no només acadèmicament sinó de manera personal i per tancar algunes ferides que encara estaven obertes.

6. REFERÈNCIES

Análisis y desarrollo social Consultores. (2010). Guía de Evaluación de Programas y Proyectos Sociales. Plan estratégico del Tercer Sector de Acción Social. Madrid.

Anguera Argilaga, M. T. (1986). La Investigación cualitativa. *Educación*, 10, 23–50.

Beyebach, Mark (2009, setembre) La repercusión sobre el menor de los procesos de ruptura matrimonial: aspectos emocionales y relacionales. Ponència presentada al curs "Custodia Compartida" Consell General del Poder Judicial, Madrid

Carolina Feito, M. (2016). Utilidad de la metodología cualitativa etnográfica para investigaciones de las Ciencias Sociales. Jornadas de investigación de la facultad de ciencias de la comunicación 2016.

Eldar-Avidan, D., Haj-Yahia, M. M., & Greenbaum, C. W. (2009). Divorce is a part of my life... Resilience, survival, and vulnerability: Young adults' perception of the implications of parental divorce. *Journal of Marital and Family Therapy*, 35(1), 30–46. <https://doi.org/10.1111/j.17520606.2008.00094.x>

Fernández-Ballesteros, R. (2013). Evaluación psicológica. Conceptos, métodos y estudio de casos. (E. Pirámide, Ed.) (2a Edición). Madrid: Grupo Anaya.

Hetherington, E.M (2005) En lo Bueno y en lo malo: la experiència del divorcio: como influye realmente la separación en la vida de padres e hijos. Barcelona: Paidós

Marin Arch, M. (2010). Divorcio conflictivo y consecuencias en los hijos: implicaciones para las recomendaciones de guarda y custodia. *Papeles Del Psicólogo*, 31(2), 183–190.

Martínez, M. (2006). Investigación cualitativa (síntesis conceptual). *Revista de Investigación de Psicología*, 9 (1), 123–146.

Muñoz Justicia, J. (2005). Análisis cualitativo de datos textuales con ATLAS .ti 5. *Universitat Autònoma de Barcelona*. [https://doi.org/10.1016/S1575-0973\(09\)73469-5](https://doi.org/10.1016/S1575-0973(09)73469-5)

Riba, C. (2010). Tècniques d'anàlisi de dades qualitatives. Retrieved from http://cataleg.udg.edu/record=b1298620~S10*cat

Riba Campos, C.-E. (2010). Les tècniques qualitatives en la selecció y tractament de la informació. *T è c n i q u e s D ' a n a l i s i d e D a d e s Q u a l i t a t i v e s*

Orgilés, M., Espada, J.P., Piñero, J. (2007) Intervención psicològica con hijos de padres separados: experiència de un Punto de Encuentro Familiar

Otzen, T., & Manterola, C. (2017). Técnicas de Muestreo sobre una Población a Estudio. *Int. J. Morphol*, 35(1), 227–232.

Uschold-Meier, E. (2015). Kindeswohl auch bei Trennung und Scheidung. *Zeitschrift Für Psychodrama Und Soziometrie*, 14(1), 65–76. <https://doi.org/10.1007/s11620-015-0275-z>

7. ANNEXOS

7.1. Objectius del guió entrevista als assistents al taller

Objectiu 1: Oferir un espai de reflexió i aprenentatge tant jurídic com emocional, de la crisi i ruptures familiars

- Preguntes sobre el temps i la organització:
 - o Penseu que la durada del taller és adient?
 - o El taller ha començat amb un part d'informació legal i després una part més relacionada amb l'àmbit emocional. Trobeu que aquest és un bon ordre perquè les idees quedin clares? O bé canviàrieu l'ordre?
 - o Creieu que el temps dedicat a cada una de les parts és correcte?
 - o Us han quedat més preguntes que haguéssiu volgut fer i per falta de temps no ha pogut ser?
- Identificació amb les situacions:
 - o Us heu sentit identificats amb les diverses situacions presentades?
- Expectatives:
 - o Quines eren les vostres expectatives relacionades amb el taller? S'han complert?
 - o Recomanàrieu a algú aquest taller?
- Aprenentatge
 - o Què és el que més destacaríeu de tota la informació que heu rebut?
 - o Heu après coses que no sabíeu o heu vist coses de les que no éreu conscients?
 - o Després d'haver assistit aquets taller canviàrieu alguna de les coses que vau fer si poguéssiu anar endarrere?
 - o Quins aspectes destacaríeu ? I quins penseu que podrien millorar-se?

Objectiu 2: Facilitar eines i estratègies per abordar les situacions de conflicte que es puguin produir

- Informació: claredat, rellevància
 - o La informació ha quedat clara i està prou detallada?
 - o Si realitzéssiu alguna altra sessió quin aspecte voldríeu tractar?

7.1.1. Guió entrevista als assistents

- < Penseu que la durada del taller és adient?
- < El taller ha començat amb un part d'informació legal i després una part més relacionada amb l'àmbit emocional. Trobeu que aquest és un bon ordre perquè les idees quedin clares? O bé canviàrieu l'ordre?
- < Creieu que el temps dedicat a cada una de les parts és correcte?
- < La informació ha quedat clara i està prou detallada?
- < Us han quedat més preguntes que haguéssiu volgut fer i per falta de temps no ha pogut ser?
- < Quin preu estaríeu disposats a pagar per realitzar aquest taller?
- < Quines eren les vostres expectatives relacionades amb el taller? S'han complert?
- < Heu après coses que no sabíeu?

- ◁ Després d'haver assistit aquets taller canviàrieu alguna de les coses que va fer si poguéssiu anar endarrere?
- ◁ Us heu sentit identificats amb les diverses situacions presentades?
- ◁ Us heu sentit cohibits per donar la vostra opinió?
- ◁ Quins aspectes destacaríeu del taller ? I quins penseu que podrien millorar-se?
- ◁ Si realitzéssiu alguna altra sessió quin aspecte voldríeu tractar? Per què?
- ◁ Recomanàrieu a algú aquest taller?
- ◁ Creieu que la realització d'aquest taller és necessària tant per vosaltres com pels vostres fills?
- ◁ Creieu que realitzant vosaltres aquest taller els vostres fills sortiran beneficiats? en quina mesura?

Per continuar la valoració us demanaria si d'aquí un mes aproximadament podríeu contestar una enquesta que us passarem per correu electrònic.

7.2. Guió entrevista professionals

1. S'han complert els objectius que teníeu per aquesta sessió? (També els objectius personals)
2. què canviareu de cara a la sessió següent?
3. Creieu que els temps han estat adients?
4. Què creieu que ha causat més impacte? És el que us esperàveu?

7.3. Guió entrevista als adolescents i menors

- ◁ Com us veu assabentar de la notícia de que els vostres pares es van separar?
- ◁ Si us compareu amb uns altres adolescents, els pares dels quals no estiguin separats, quines situacions difícils vosaltres heu viscut que ells no han hagut de viure?
- ◁ Si diguéssiu que heu hagut d'afrontar arrel de la separació alguna cosa positiu. Algo positiu diferent a altres companys vostres que no s'hagin separat els seus pares.
- ◁ Ara us faig una pregunta d'un exemple hipotètic. Si fóssiu un professional que hagués de parlar amb els vostres pares quan es van separar o inclús a dia d'avui. Quin consell els hi donàrieu perquè no fessin mal als fills.
- ◁ Aquesta pregunta té a veure amb el que diu un pare a l'altre. No només el que diu, perquè clar a vegades pot ser que diguin una sèrie de coses, però el que vosaltres creieu que pesen en realitat.
- ◁ Alguna vegada heu hagut de guardar un secret d'algun dels pares?
- ◁ Alguna vegada us heu sentit al mig dels vostres pares?
- ◁ Els vostres pares tenen noves relacions? I si és que sí, com us ha afectat això?
- ◁ Ara que esteu/ets major d'edat. Com creieu que això afectarà a la vostra vida sent fills de pares separats? hi haurà canvis?
- ◁ Com creieu que hauria de ser un divorci ben portat quan hi ha fills. El model de divorci
- ◁ La última pregunta així per tancar, més que una pregunta seria una reflexió. Què els hi diríeu als vostres pares, si tenim garantia de que això no ho sentiran, que us vindria de gust dir-los als vostres pares sobre com us han fet sentir?

7.4. Guió entrevista electrònica

Per tal de finalitzar amb la valoració dels tallers fets per Lexpsico us agrairia que responguéssiu aquestes preguntes de la manera més sincera possible. Seran tant sols uns minuts. Moltes gràcies

- ◁ Hi ha hagut algun fet que hagi viscut aquests mesos que t'hagi fet pensar/reflexionar en el que es va explicar al Taller? Quin?
- ◁ Has tornat a reflexionar sobre el que es va explicar en el Taller? Sobre quin tema?
- ◁ Si haguessis d'apuntar-te a realitzar aquest taller, quina d'aquestes opcions triaries?
 - ◁ ☐ Divendres tarda
 - ◁ ☐ Dissabte matí
 - ◁ ☐ Dissabte tarda

[Nom de l'empresa]

Avaluació d'un programa d'acompanyament psicosocial

Treball de final de Grau
Nota de Premsa

Recompte de paraules: 471

Cristina Antich Altafaja
NIU: 1358316
Tutor: Remedios Rubio

NOTA DE PREMSA

APRENDRE A DIVORCIAR-TE

Estudiant de la Universitat Autònoma de Barcelona ha avaluat un projecte iniciat per un equip format per una psicòloga, treballadora social i advocada per ensenyar a pares que estiguin passant per un procés de divorci a evitar les conseqüències

Bellaterra, 2017. --Els meus pares s'han divorciat. Els meus pares ja no estan junts.-- Són frases amb les quals s'identifiquen el 40-50% dels nens segons un estudi realitzat per M. Orgilés, J.P. Espada i J. Piñero l'any 2007. Tot i ser un fet pel qual passen moltes famílies en el nostre entorn segueix sent vist com un fet traumàtic per les criatures que dificulta i posa en risc el seu correcte funcionament tant psicològic com social. Tot i així diversos estudis han demostrat que més que un fet determinat, la manera com es gestiona el conflicte entre els pares i el fet de mantenir el correcte paper com a pares, és el que converteix el divorci en un fet traumàtic o en una experiència vital més.

Assumir un rol inadequat entre els pares augmenta el malestar emocional dels fills.

la manera com es gestiona el conflicte entre els pares i el fet de mantenir el correcte paper com a pares, és el que converteix el divorci en un fet traumàtic o en una experiència vital més.

A partir d'aquesta idea neix *Lexplico*, un equip multidisciplinari format per una psicòloga, una advocada i una treballadora social que té l'objectiu d'ensenyar als pares i mares que estiguin passant per un procés de divorci a gestionar-lo evitant d'aquesta manera les conseqüències negatives que aquest tingui en els fills. El projecte es va iniciar el febrer d'aquest any amb la realització de dos tallers pilot. Una estudiant de la Universitat Autònoma de Barcelona ha avaluat aquests tallers amb ajuda de les opinions dels participants de dos tallers impartits per l'equip, de les professionals que l'imparteixen i d'un grup de joves i adolescents fills de pares divorciats.

Els seus resultats han estat satisfactoris. El taller cobreix una necessitat real, ja que els adolescents i joves entrevistats han, entre altres qüestions, jugat un paper inadequat entre els pares gestionant

Avaluació d'un programa d'acompanyament psicosocial a pares i mares divorciats amb menors al càrrec

Cristina Antich Altafaja- 1358316

els diversos conflictes entre ells. Tot i així el taller no cobreix tots els objectius plantejats per les professionals i s'han proposat algunes modificacions referides sobretot a l'organització del temps del taller i en la metodologia impartida per fer-lo més dinàmic i atractiu.

La modificació d'aquestes qüestions en el taller facilitarien el compliment del seu objectiu i permetrien donar resposta a la necessitat contextual presentada. La realització d'aquest taller per part dels pares proporciona un coneixement que permetrà disminuir el malestar emocional i les conseqüències negatives del divorci en els fills i filles, fruit majoritàriament de la col·locació d'aquests en rols inadequats en la gestió del conflicte en

Universitat Autònoma de Barcelona

Avaluació d'un programa d'acompanyament psicosocial

Treball de final de Grau
Resum Executiu

Recompte de paraules: 1.498

Cristina Antich Altafaja

NIU: 1358316

Tutor: Remedios Rubio

RESUM EXECUTIU

Agents clau:

Els agents claus a qui va dirigit el treball són tots aquells que treballin directament o indirectament amb famílies en processos de divorci ja sigui en un context clínic, com podrien ser **centres de psicologia** com associacions inserides en els serveis socials com els **Punts de Trobada**, o en l'àmbit legal com **mediadors i advocats**. El fet que el taller sorgeixi d'un equip multidisciplinari fomenta que totes aquestes visions estiguin cobertes i es doni resposta als progenitors des d'aquestes perspectives. També seria interessant que el taller anés **dirigit a tots aquells que ensenyen als professionals** que més tard formaran part d'aquests centres per poder-los donar eines i recursos per conèixer i gestionar el tema. Així com **associacions on es facin tallers per a pares** per exemple de competències parentals.

Els **centres d'Atenció Primària** així com les escoles, concretament les **AMPES (Associacions de mares i pares d'alumnes)** i **Associacions de Mestres**, també serien contextos on podria ser interessant que aquest taller es conegués, ja que són els primers entorns on es detecten les separacions o les conseqüències negatives d'aquests en els fills.

Avaluació d'un programa d'acompanyament psicosocial a pares i mares divorciats amb menors al càrrec

INTRODUCCIÓ

Les conseqüències del divorci en els fills han estat llargament estudiades i nombroses vegades s'han catalogat com un factor negatiu en el seu desenvolupament. Tot i així en l'estudi de E. Avidan et.al. (2009) es va posar èmfasi en el manteniment de les competències parentals i M. Arch (2010) en la conflictivitat del divorci per explicar aquestes conseqüències negatives. Aquest programa recull una de les propostes d'intervenció que sorgeixen d'aquest estudi on expressa que s'ha de traslladar el focus de la intervenció del nen a tot el sistema familiar, fent èmfasi en la formació d'ambdós pares, potenciant i promovent el suport del qual disposen després d'un divorci per incrementar, restablir o consolidar les seves competències parentals (anteposant els interessos de les criatures als seus propis) ajudant d'aquesta manera al millor ajustament dels fills.

El projecte

Lexpsico, un programa d'acompanyament psicosocial a pares i mares divorciats amb menors al càrrec, iniciat per un equip interdisciplinari, neix com a resposta a la necessitat d'eliminar o disminuir el maltractament silenciats que pateixen els menors en situacions de separació conflictiva a partir de la reeducació i la conscienciació dels seus progenitors. Es tracta d'un taller de 3 hores dividit en dues parts (jurídica i emocional).

Avaluació

L'avaluació d'un programa és essencial per conèixer els efectes reals del projecte en les persones beneficiàries així com el compliment dels objectius d'aquest. Aquest procés és encara més important quan es realitza l'avaluació d'un projecte pilot. L'objectiu general del treball és doncs avaluar l'inici del programa *Lexplico*.

METODOLOGIA

En ser un projecte que s'està iniciat i on la valoració es realitza dels dos primers tallers aquesta es fonamentarà en model participatiu d'avaluació. S'analitzarà la pertinença (si el projecte és coherent amb les prioritats del context i de les persones beneficiàries), l'eficàcia (en quina mesura s'ha assolit l'objectiu específic del projecte), l'impacte (l'efecte produït després de transcórrer un cert temps) i la participació en els tallers.

Recollida d'informació

La recollida d'informació s'inicia amb entrevistes semiestructurades a un grup de joves i adolescents per explorar la seva interpretació i visió del divorci i poder realitzar l'anàlisi de la pertinença. Després de la realització dels tallers s'administra als participants una entrevista estructurada per escrit on valoren el taller permetent l'anàlisi de l'eficàcia i la pertinença d'aquest. Durant la realització del taller es fa una observació directa i participativa per donar resposta al criteri de participació i el d'eficàcia. Un cop acabat el taller es realitza una entrevista curta semiestructurada a les professionals que l'imparteixen i un mes i mig després els participants responen una entrevista electrònica per valorar l'impacte.

Mostra:

S'han utilitzat tres mostres diferents de persones conegudes i de l'entorn de les professionals. En el primer taller van participar 11 persones (5 dones i 6 homes) i en el segon 12 persones (2 homes i 10 dones). Les entrevistes als adolescents i joves van participar 3 noies i 1 noi.

RESULTATS I DISCUSSIÓ

Els objectius plantejats en el taller són: 1) Oferir un espai de reflexió i aprenentatge tant jurídic com emocional, de la crisi i ruptures familiars; 2) Facilitar eines i estratègies per abordar les situacions de conflicte que es puguin produir. Juntament amb les professionals es va acordar la descomposició d'aquests objectius en qüestions més específiques.

Pertinença

Aquest projecte és coherent amb les necessitats del context. Els diferents temes tractats que es realitzen en el taller engloben la major part dels aspectes que els adolescents i joves han fet explícites durant les entrevistes. La diferència entre la valoració de la pertinença en el primer (no és necessària pels fills) i segon taller (sí que és necessària pels fills) ve donada pel canvi en la comunicació de l'objectiu del taller.

Eficàcia

Les activitats realitzades durant el **primer taller** no van permetre el compliment de tots els objectius proposats per aquest. Tot i que l'organització del taller va ser l'adequada, la durada del taller no va complir les expectatives dels participants ni de les professionals. D'altra banda els participants es van sentir poc identificats amb les situacions exposades.

Pel que fa al segon objectiu del taller sí que s'ha complert els participants han après i el taller compleix les seves expectatives. Tot i així esmenten la falta d'experiències personals i no esmenten que la informació hagi estat personalitzada. Els nous tallers proposats pels participants són referents a les famílies reconstituïdes, als temes emocionals i als fills majors d'edat.

A partir de les valoracions es van fer una sèrie de canvis en la fantasia guiada i en la part emocional (reducció i concreció de temes a tractar). Així com emfatitzar l'objectiu del taller i l'explicació dels beneficis de l'equip multidisciplinari.

Els participants del **segon taller** han valorat positivament el compliment dels objectius tot i que la durada del taller i el temps dedicat a cada una de les parts ha estat criticat així com l'organització d'aquest en una sola sessió.

Els participants s'han sentit identificats amb les situacions descrites i el taller ha complert tant les seves expectatives com les expectatives que les professionals. Els participants valoren positivament el seu aprenentatge i la manera com es va donar la informació així com els temes tractats. Tot i així esmenten que hi ha poc temps per intervenir i fer preguntes referides a cada cas concret i per tant no s'hauria complert l'objectiu de personalitzar la informació aportada. Els nous tallers que han estat proposats són referits a les relacions paternofilials, a les famílies reconstituïdes i a les relacions amb un mateix.

Participació

En el primer taller la participació del grup va ser molt elevada i va dificultar la realització de les activitats plantejades. Tot i aquestes dificultats els participants es van sentir còmodes en el grup. En el segon taller la participació es va realitzar de forma més ordenada, durant la part legal menys notòria amb preguntes més concretes. Els assistents s'han sentit còmodes en el grup.

Impacte

Pel que fa a l'impacte les dificultats per contactar amb els participants del taller han fet que no fos possible generalitzar els resultats per tots els assistents.

CONCLUSIONS

Per tal de millorar i aconseguir el compliment de tots els objectius es podrien recollir algunes de les propostes plantejades.

La durada del taller ha estat un element criticat pels participants opinant que era insuficient. Una possible modificació seria l'allargament d'aquesta durada, passar de 3 a 4 hores. Es podria augmentar el temps dedicat a cada una de les parts facilitant així el compliment dels objectius del taller. Una altra opció seria contemplar la divisió del taller en

sessions diferenciades proporcionant més temps per la participació dels assistents i per consolidar els conceptes treballats.

Per fer el taller més participatiu i dinàmic es podrien introduir casos reals a la part legal, exemplificant d'aquesta manera conceptes tècnics que poden ser poc entenedors. També es podria articular la part emocional al voltant d'àudios extrets de les entrevistes als beneficiaris indirectes, posant d'aquesta manera veu als fills i filles durant la realització del taller.

La personalització de la informació del taller podria venir per la preselecció dels participants formant un grup homogeni pel que fa a les inquietuds i en el temps que porten en procés de divorci. Una altra opció seria d'oferir tallers més monogràfics, així els assistents podrien escollir aquell taller que millor s'emmotllés a les seves necessitats. Alguns dels tallers proposats giren al voltant de les famílies reconstituïdes, els fills majors d'edat i un taller pels propis fills.

La modificació d'aquestes qüestions en el taller facilitarien el compliment del seu objectiu i permetrien donar resposta a la necessitat contextual presentada. La realització d'aquest taller per part dels pares proporciona un coneixement que permetrà disminuir el malestar emocional i les conseqüències negatives del divorci en els fills i filles, fruit majoritàriament de la col·locació d'aquests en rols inadequats en la gestió del conflicte en el divorci.